

אגרת מספר 101 רוני קליער מעונה ופארק הסלעים

ב - 7.3.2014 נפגשנו (28 איש) לסיור בעקבות עולמו האישי של רוני קליער, תושב מעונה. התחלנו את הסיור בחורבת ראשים, המשכנו למערת הקבורה ליד הכיכר במעונה ומשם לחלק המערבי והצפוני של תל עליה הנמצא ממש במרכז מעונה ובראשו נמצאת תחנת המשטרה הבריטית. ממעונה עברנו לפארק הסלעים שם סיימנו את היום. הארכיאולוג אליוט בראון שחפר בחורבת ראשים, כיבד אותנו בנוכחותו. רוני קליער הגיע לתשיחא עם עליית הרומנים אחרי מלחמת העצמאות, משם עבר למעונה. הוא בוגר ביה"ס החקלאי בנהלל. חקלאי, איש איכות סביבה, הנדסאי סביבה, מדביר ירוק, נאמן עתיקות משנת 1973. הוא יוזם הקמת שביל ארכיאולוגי באזור מעונה - שביל שיחבר את הרצף היישובי מתקופת הברונזה ועד ימינו, והיה היוזם של פארק הסלעים בכיסרא במסגרת עבודתו במועצה. רוני מתנדב ב"מועצה לארץ ישראל יפה" וגם במג"ב.

התחלנו בתצפית מתל ראשים. החפירה בתל החלה בשנת 1988 כחפירת הצלה, היום זוהי החניה של בית הספר, על ידי האנה אבו עוקסה. אליוט בראון הגיע כמומחה לתקופת הברונזה הקדומה. התגלית - חומה ומגדל.

מעונה

בעת עבודות בנייה שנערכו בקיץ 1988 במידרון הדרומי של גיבעת ח' עליה העליונה, ליד מושב מעונה שבגליל המערבי (נ"צ 1752/2690), נפגעו שרידי יישוב קדום. הודעה נמסרה על ידי נ' גיצוב מקיבוץ אילון והאתר נבדק על ידי ה' אבריקסה. חפירת הצלה בניהולו של א' בראון, מטעם אגף העתיקות, נערכה באתר בחודש יולי 1988, בהשתתפות א' קליר (רישום) וט' מצולה, נ' רוגינסקי וא' פרוקטר (מדידות ותוכניות). משפחת קליר ממעונה סייעה בכל שלבי העבודה.

שטח החפירה - בור עמוק (כ-16 x 16 מ') אשר נחפר ליסודות מבנה חדש - מצוי בדרום האתר הקדום. נתגלו שרידי יישוב מבוצר מתקופת הב"ק ב', שהשתרע, כנראה, על הגיבעה העליונה, על חלק מהגיבעה הנמוכה ועל האוכף המחבר ביניהן. מרכז היישוב היה ככל הנראה על הגיבעה המזרחית, הגדולה בין השתיים. חרסים רבים מתקופת הב"ק ב' פזורים על פני הגיבעה וניכרים בה שרידי בנייה רבים. על הגיבעה המערבית מצויים מבנים מודרניים ושרידים מן התקופה הרומית אשר נבדקו בעבר (ר' חדשות ארכיאולוגיות מג).

נחשף קו ביצור, שכיוונו מזרח-מערב, הכולל מגדל חצי עגול הנסמך אל חומה שעוביה 2.8 מ' (איורים 8,7).



7. מעונה - תוכנית שטח החפירה.

יסודות הביצור מדורגים בהתאם לשיפוע המידרון, כך שיסודות החומה במזרח גבוהים בכמטר מאלה של המגדל ושל החומה במערב.

אליוט בראון - בדרך כלל חומות מתקופת הברונזה הקדומה בנויות מלבני בוץ וחימר על תשתית של אבן. כאן גם החומה וגם המגדל היו בנויים לגובה באבן. זאת לא עיר. אולי עיירה. אבל זו קהילה היררכית עם תכנון ושליט. אין כתובים מהברונזה הקדומה (מאמצע האלף הרביעי ועד סופו), רואים הקמת מרכזי אוכלוסיה עם אמצעי התגוננות (מגידו, בית ירח, חצור, תל ירמות). כאן באזור תל בית העמק (EB-2) יש גם בקרית אתא.

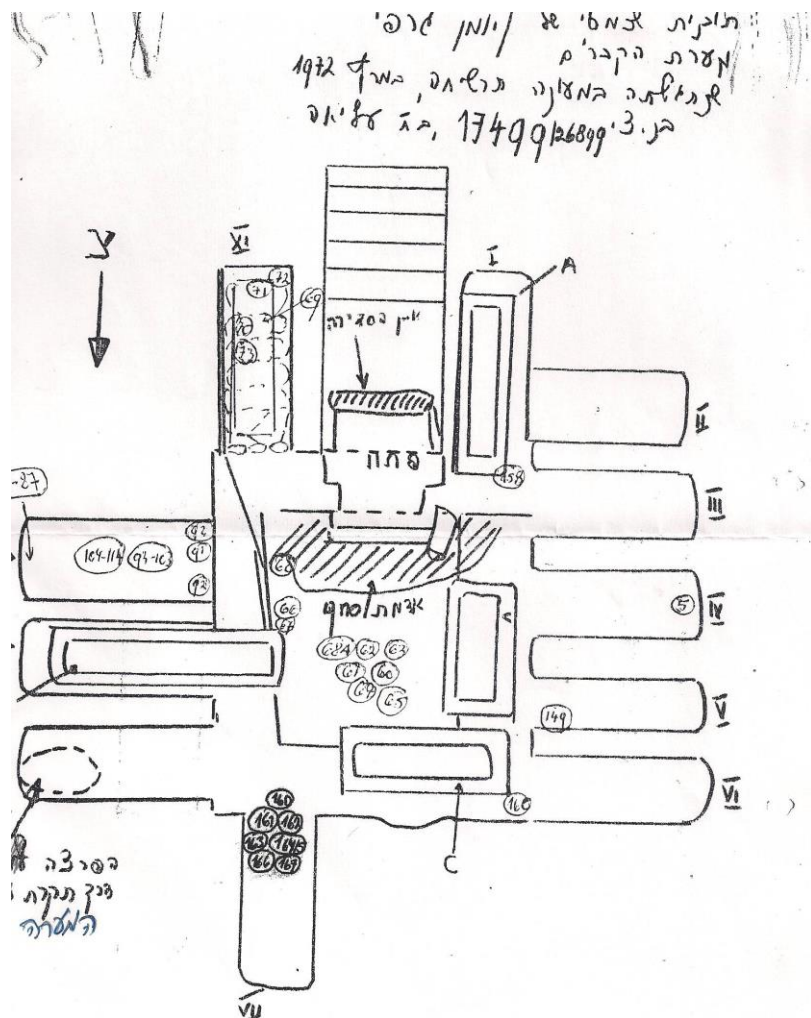
לתקופה זו אופייניים בתים דמויי נקניק - לא כאן. החומה מתוארכת ל-EB-2 הקרמיקה מתוארכת ל-EB-1. נמצאו חרסים עם טביעת חותם גליל, כמו גם בבית העמק. זה מראה על קשר בין האתרים. כנראה גם מסחר בכלי קרמיקה. יש "קרמיקה מתכתית" - סוג מסויים שנמצא באתרים בצפון ובמרכז, לערד הם לא הגיעו. הם עשויים מטין מיוחד עם מינרלים שמקורם כנראה בחרמון. זוהי קרמיקה קשה ודקה שיש לה צליל מתכתי.

נמרוד גצוב - תפיסת הביצור אז עוד לא הייתה מובנית. השם הערבי של החורבה הוא חירבת תאר וואסאט (וגם רואייה. הערה שלי) = חורבת ראשים. ואכן גיאוגרפית יש כאן שתי פסגות - הפסגה הגבוהה אך הקטנה מהשתיים היא הפסגה הדרום מזרחית (נמרוד עשה כאן חפירת הצלה וגילה שרידים רומים ביזנטים). בפסגה היא סיימו את הסיור של מעלות. הפסגה הגדולה נקראת על ידי המקומיים "תל בית הקברות" כי בית הקברות יושב במדרון הדרומי שלה.

רוני - יש יוזמה לקראת שביל ארכיאולוגי שיעזור להבנת הסביבה, שביל שיחבר את נקודות ההתיישבות באזור מעונה, מתקופת הברונזה הקדומה ועד התקופה העותמאנית - "בצעדי הזמן". בזמן הקרוב תיכתב התכנית, בעזרת אדריכלית נוף ממעונה - נאווה כהן, ובעזרת איילת כהן מרשות העתיקות. במתנ"ס במעונה יהיה חדר עם ממצאים. השביל יהווה נדבך נוסף לתיירות ולצימרים באזור, והוא מיועד למערכת החינוך ולפרויקטים קהילתיים. יש רצון לשתף תלמידים בניקוי וההכשרה של השביל. מדברים על חינוך נוער לערכים וקשר עם הארץ.

התחנה הבאה הייתה ליד הכיכר שליד בית הועדה לתכנון ובנייה. כאן נמצאת **מערת קבורה רומית**. המערה התגלתה בשנת 1972 כאשר טרקטור עבד במקום לטובת מקלט וחורר את תקרת אחד הכוכים. 11 כוכים. היא נחפרה עד אפריל 1973 על ידי פרחי חסון ויהודה בן יוסף. נר שמן יחיד, שרידי אפוד, ארון קבורה מיוחד מחרס עם קישוט ועם מכסה מקומר בתוכו נמצאו שרידי האפוד (כנראה היה שייך לקצין בכיר), כלי זכוכית, מטבעות, עגילי זהב ובעיקר סיכות ראש מעצם. המון סיכות ראש מעצם עם ראש מעוצב בדמות איש או סוס (לאורך שנים היה הארון והסיכות מוצגים במוזיאון ישראל).

נמרוד - ארונות הקבורה מחרס כמו אלו שנמצאים כאן ידועים מהמאה הראשונה, הם נמצאים רק באזור הקרוב לחוף, שכן הם הובאו דרך הים מאנטליה.



התחנה השלישית הייתה ליד בית הכנסת מהצד המערבי של תל עליה.

בשנת 1978 תוכננה שכונת הרחבה לישוב. בעבודות נמצאה **מערות קבורה** נוספת. אליט בראון עשה כאן חפירת הצלה. נמצאו הרבה כלי זכוכית בערימות, רובן התרסקו בגלל קריסת התקרה מהטרקטור שעבד במקום. סיכות מעצם - פשוטות, עגיל זהב אחד. זוהי מערה מהתקופה הרומית המאוחרת / ביזנטית, מאות 3-4 לספירה. עדיין לא יצא דו"ח חפירה כי לא הושלם תהליך ריפוי הזכוכית. "אילוף" הבריטי חפר בתל עליה. מצפון למשטרה, עדיין בתוך תחום הגדר שלה נמצא קיר ביזנטי מפואר. מצפון לגדר יש בית ערבי הרוס.

הגוש הירוק של הצמחייה הוא תוצאה של זליגת מים מהצינור שהוביל מים מהמתקן בהר אגר לתחנת המשטרה. בהמשך ליד הבתים הייתה נקודת ביקורת עם "שיבר" בצינור.

עלינו רגלית אל "**המכלול החקלאי**" ממערב למשטרה. יש כאן הרבה חציבות עם מתקנים שונים. קל להבחין בבור איגום, אבן עגולה, משהו דמוי קבר רומי, מדרגות, שני בורות מים ועוד. לפי רוני יש חשיבות לשרידים שמראים על רצף התיישבות חקלאית בארץ ישראל.

נמרוד - "בסקר הארכיאולוגי עברו גם כאן ותיעדו. אין מסקנה לגבי השימוש. המבנה העגול אולי מתקן ריסוק של בית בד בשימוש משני, כאשר כנראה שברו את שוליו".

הבית הערבי היה בעל שתי קומות ומתחתיו יש שרידי מערה נוספת. "ה"מכלול החקלאי" יחד עם הבית הערבי ובור המים מתחתיו שהיה בשימוש משני - תורמים ויוצרים רצף שימושי בתוואי השביל הארכיאולוגי, זאת ביחד עם ההתיישבות והקמת היישובים הישראלים במרחב הקרוב".

רוני היה שותף לחפירות בעיר הכנענית ובשתי מערות הקבורה. מכאן נסענו לתחנה האחרונה בסיוור, לפארק הסלעים בכיסרא. נסענו דרך הכביש החקלאי הצר המחבר בין צומת כפר ורדים לכפר סמיע.

פארק הסלעים - בשנת 1990 נקראה ועדה קרואה למועצה האזורית מרכז הגליל שהכילה 4 כפרים דרוזים - כיסרא, סמיע, ינוח וג'ת. בעקבות זאת חולקה המועצה לשתי מועצות נפרדות שתפקדו בסמוך למועצת תפן התעשייתית. רוני טיפל בנושאי תברואה בסיסיים בכיסרא וסמיע. במקביל הוא חיפש נושאים תורמים לכלכלה - תעשייה ותיירות. רוני יזם תכנית אב תיירותית (מנהל היחידה לפיתוח תיירות ותעשייה בכיסרא).

המקום נמצא בתוך השטח המיועד לשכונת החיילים המשוחררים של הכפר. הדרוזים נהגו לכרות עצי אלון להסקה, לפחמים ולהאכלת העיזים בסתיו. הם גם נהגו לחצוב את הסלעים המשוכבים הללו לריצוף. ממערב לפארק יש שרידי מחצבה כזו.

בשנת 1995 רוני הסתובב ומצא את השטח. הוא הפעיל עובדים של המועצה המקומית. הורידו טרקטור בעזרת מנוף לשביל התחתון. כדי לקבל גושפנקא חוקית רוני שלח בקשה לבני בגין, אז שר המסחר והתעשייה, שהיה גם גיאולוג. הסלעים שייכים לתצורת "בועיינה" מעידן ה"טורון". אנשי קק"ל ורשות שמורות הטבע התנגדו בתחילה.

התכנית הראשונית הייתה של רוני. זו הייתה תכנית פשוטה - מעבר ממכלול סלעים אחד למכלול הבא על אותו קו גובה. נאוה כהן הכינה תכנית חזותית כעבור זמן בכספים של החברה הממשלתית לתיירות. כאן נוספו המתקנים, השירותים, המפל ועוד. כולם אינם מתופעלים כיום. בשלב השני הבינו גם הגופים הירוקים שיש כאן פוטנציאל והצטרפו לעשייה. קק"ל הכינו שילוט. (הלכנו ב"שביל היערון").

הרעיון של השביל היה תיירותי. ליצור "עוגן תיירותי" שייתן אטרקציה לישובים הדרוזים הקרובים. לחשוף את הדרוזים מול הקהל הישראלי שראה ועדיין רואה בהם ערבים ופוחד לבקר. היה גם רצון לחיבור האתר עם פסטיבל הזית. הייתה כוונה ליצור חיבור של שביל ארוך לתפן ולמוזיאון, לכן נפרץ שביל "הר סנה". התכנית הייתה לאפשר לחלק מאלפי המבקרים בתפן להגיע גם לכפרים הדרוזיים. (זה לא עובד עד היום). לאותה תכנית יש גם המשך, שביל שיוצא מהפינה הצפון מזרחית ואמור לרדת ולהתחבר לכיסרא ובהמשך לאגם מונפורט.

בשביל "הר סנה" שעובר מתחת לאזור התעשייה בתפן, מתחת ל"וולקן מצברים" יש אזור עם פחות צמחייה שניתן לראות בו שרידי צבע אפור. זהו שריד לזיהום של שטיפות מהמפעל. בעבר נעשתה שטיפה של השטח והחומר האפור לבורות שיקוע אטומות. אך השטח עדיין דל בצומח עם שרידי חומר אפור. היו גם מאמצים של מפעל וולקן מצברים (בכפייה) כדי למנוע זיהום אויר. הביוב של תפן נשפך בהמטרה לשטח. הביוב כלל בעבר מתכות. המים האלו הגיעו למעיינות כברי וכבר גרמו לזיהום של האקוויפר. היום יש מערכות סינון וקליטת מזהמים בכל אחד מהמפעלים כך שרוב המזהמים לא מגיעים לביוב.

לפני שנים הופיעו ערימות אפורות בין מעונה לעין יעקב. הסתבר שהקבלן של פינוי האשפה של וולקן מצברים שפך את הפסולת שם כדי לחסוך את הנסיעה לרמת חובב.

יורם הדר - בוואדי הקטן שיורד לכיוון סמיע יש עמודי אבן גדולים. בערבית שמו וואדי אבו ראנייב = וואדי הבתולות. יש כאן סיפור מקומי על ארוסה שעלתה במעלה ההר והזיעה מהחום. הבתולות שליוו אותה לקחו פיתה בעזרתה ניגבו את הזיעה שלה. הן הפכו לעמודי אבן.

פארק הסלעים, הר כישור (מתוך הכנס הגיאולוגי 2013)

ריכוז של טרשי ענק שגובהם ששה עד שמונה מ', בתצורת בענה (גיל גיאולוגי טורון 95-90 מליון שנה - סלעי משקע ימי באוקיינוס התטיס. הערה שלי) במורדות הצפוניים של הר כישור. התופעה מהווה דוגמא קטנטנה של 'יער אבן' (Knez and Slabe 2013). היא שייכת למורפולוגיה קרסטית של פני שטח, אך קיימות גם מערות קטנות בתוך עמודי הסלע הגדולים. היא נוצרת בתקופה ממושכת של יציבות טקטונית, בשילוב מתאים של מסלע קרסטי, כיסוי קרקע וסידוק. המורפולוגיה מושפעת מאד מצפיפות הסידוק ומישורי השיכוב, המהווים מוקד לחדירת קרקע, פעילות ביוגנית הפולטת פחמן דו חמצני, ומים. יערות אבן מגיעים לשיא התפתחותם באקלים טרופי וסוב-טרופי, שם ההמסה דומיננטית ובלייה פיסיקלית היא זניחה.

סידוקים אופקיים - סטילוליטים, תוצאה של המסה בלחץ לאורך מישורים

תודה לרוני על הרצון לשתף את כולנו בדברים המעניינים איתם הוא מתחכך. תודה לנמרוד גצוב ולאליוט בראון שהוסיפו.